

Intensieve geiten- en schapenhouderij en de risico's voor de volksgezondheid

Door Jos van de Sande MD

De periode van de Q-koorts-epidemie (2007-2010) heeft ons geleerd wat de risico's van de intensieve veehouderij zijn voor de volksgezondheid. Inmiddels weten we waar die epidemie toe geleid heeft. Er zijn in die periode 25-30 mensen overleden aan de gevolgen van de Q-koorts en in de jaren daarna nog eens zo'n vijftigtal. In totaal zijn er dus tot nu toe minstens 75 mensen aan die Q-koorts gestorven.

De mensen die de laatste jaren overleden zijn, leden waarschijnlijk allen aan chronische Q-koorts. Er zijn momenteel nog bijna 400 patiënten die de diagnose chronische Q-koorts hebben en die een permanent risico lopen op acuut overlijden t.g.v. hart-vaatproblematiek. Bij deze patiënten is de Coxiellabacterie chronisch in het lichaam aanwezig is. En verder zijn er minstens zo'n 800 mensen met QVS (het Q-koorts Vermoeidheidssyndroom) die weliswaar niet de bacterie bij zich dragen maar vaak ook ernstig te lijden hebben vanwege de infectie in het verleden en soms hun werk of opleiding daardoor hebben moeten staken. Aan de andere kant moesten, om de epidemie in 2010 te kunnen beteugelen, voorts meer dan 60.000 drachtige geiten worden geruimd.

Deze Q-koorts-epidemie is duidelijk toe te schrijven aan de intensieve wijze waarop dieren (in dit geval melkgeiten en -schapen) worden gehouden en heeft bovendien te maken met het uitscheiden van gigantische hoeveelheden Coxiella-bacteriën op het moment dat geïnfecteerde geiten of schapen lammeren of hun vrucht verwerpen t.g.v. die q-koorts. Een zogenaamde abortusstorm in een stal kan daarbij een hele omgeving besmetten. Het aantal dieren in de stal is bij zo'n epidemie vanzelfsprekend medebepalend voor het absolute aantal van spontane abortussen in de stal en daarmee met het aantal vrijkomende Coxiella-bacteriën. Dat aantal is vervolgens bepalend voor de infectiedruk in de stal en dus ook weer voor de ernst van de besmetting van de omgeving (al dan niet rechtstreeks door de lucht die uit de stal komt dan wel via de besmette geitenmest die wordt uitgereden).

De epidemie is vervolgens opgelost door het vaccineren van de melkgeiten en -schapen, een preventieve handeling die intussen jaarlijks bij al die melkgeiten en melkschapen herhaald moet worden. Die vaccinaties hebben er gelukkig toe geleid dat het aantal mensen dat momenteel met Q-koorts wordt besmet niet veel groter is dan vóór de epidemie van 2007. Maar het leidt er helaas ook toe dat de hele preventie m.b.t. Q-koorts staat of valt met een effectieve vaccinatie. Als er een kink in de kabel komt zoals een mutatie van de Coxiellabacterie, een beperkte levering van het vaccin (het gaat om één fabrikant) of een te late (of 'vergeten') vaccinatie is een nieuwe epidemie niet denkbeeldig. De omstandigheden voor uitbreidingen van een nieuwe epidemie zelfs gunstiger dan in 2007 aangezien het aantal geiten in Nederland sinds het einde van de Q-koorts epidemie weer met 40% is toegenomen. En bedenk daarbij dat de Coxiellabacterie nog overal overvloedig aanwezig is zowel in het milieu als in het dierlijk reservoir met name bij herkauwers (koeien, geiten, schapen).

Het is niet mogelijk dat we met de vaccinatie van de melkgeiten en -schapen deze bacterie voorgoed uit onze omgeving kunnen weren (zoals bijvoorbeeld met de humane pokken is gebeurd, een ziekte die alleen bij mensen voorkwam en door wereldwijde vaccinatieprogramma's volledig uitgebannen is). Wat het risico voor een uitbraak van Q-koorts in Nederland momenteel is, is niet te becijferen. De omstandigheden zijn inmiddels door de jaarlijkse vaccinatie van melkgeiten en -schapen duidelijk

veranderd. Wat echter niet veranderd is, is de – in principe – gevoeligheid van herkauwers voor de Coxiella-bacterie (als die niet zijn ingeënt dus). Wat de situatie nu dus ernstiger heeft gemaakt, is dat het aantal geiten flink is toegenomen (van bijna 200.000 in het jaar 2000 tot meer dan 500.000 nu) en tevens zijn de afstanden inmiddels verkleind enerzijds tussen de geitenstallen onderling én anderzijds tussen geitenstallen en bevolkingsconcentraties. Want die afstand is tot nu toe zelden een reden geweest voor gemeentebesturen om een vergunning aan een geitenboer te weigeren. We hebben dus in een dichtbevolkt land een extra risico voor een zoönose op ons genomen.

En als we ons de “vlekkenkaart” van november 2009 nog even voor de geest halen met de destijds 53 geïnfecteerde stallen (via melktankonderzoek bepaald) en hun verspreidingsgebieden van zeker 5 kilometer in de omtrek dan zien we dat grote gebieden als één risicogebied aaneensluiten.

Het afgelopen jaar is er een rapport van het RIVM/IRAS verschenen (onder de naam VGO 2) waarin geconstateerd wordt dat er meer kans op longontsteking bij omwonenden van geitenbedrijven (tot 2 kilometer). Bovendien blijkt de longfunctie van de omwonenden met 2 tot 5 % afgenomen. De feitelijke oorzaak van de relatie tussen omwonenden en de geitenhouderij is echter onduidelijk. Dat betekent dat het daardoor onmogelijk is om preventieve maatregelen te treffen en de longontstekingen te voorkomen. Een en ander is aanleiding geweest voor de Brabantse GGD-en om te

adviseren die 2-kilometer grens bij nieuwe vergunningsaanvragen voorlopig in acht te houden.

Of andere landbouwhuisdieren trouwens eveneens nadelige gevolgen voor de gezondheid hebben van een naburige geitenhouderij is niet bekend, maar is zeker niet denkbeeldig. Ook bij de mens (in de omgeving van de geitenstal) speelt waarschijnlijk een verminderde trilhaarfunctie in de luchtwegen een rol die de weerstand aantast en vervolgens zijn de eigen soort-specifieke bacteriën vervolgens de feitelijke oorzaak van de longontsteking. Dat zou bij dieren evenzo kunnen spelen.

Deze bevindingen t.a.v. risico's voor de gezondheid hebben intussen bij twee provincies tot nadere besluitvorming geleid m.b.t. vergunningen voor een geitenhouderij. In de provincie Noord-Brabant besloot men op 7 juli 2017 tot een tijdelijk moratorium. In afwachting van een vervolgonderzoek heeft de provincie besloten dat uitbreidingen of in gebruik nemen van geitenstallen uitbreiden niet meer is toegestaan. Vervolgens besloot ook de Provincie Gelderland op 30 augustus 2017 voor een moratorium aanvankelijk geldend voor een half jaar en vervolgens op 13 december werd dit een besluit tot een periode van drie jaar, afhankelijk van de uitkomsten van nader onderzoek.

De commissie Van Dijk die in 2010 een rapportage maakte waarin de Q-koorts-epidemie (van 2007-2010) werd geëvalueerd schreef destijds in haar conclusie: “Wetenschap kan de veiligheid van een onomstotelijke zekerheid, die voor het instellen van ingrijpende beleidsmaatregelen wordt nagestreefd, niet altijd bieden. Dat neemt niet weg dat wetenschap de voornaamste bron van kennis blijft. [...] In laatste instantie is het een taak van de politiek, c.q. de democratie om de verschillende invalshoeken tegen elkaar af te wegen.” Dit geldt niet alleen in de situatie van een zoönotische crisis. Ook in een periode waarin een dergelijke crisis niet aan de orde is zal de politiek keuzes moeten maken op basis van wetenschap en gebruik makend van gezond verstand wat verder moet gaan dan

wat actuele wetenschap op dat moment kan bieden en zal men het voorzorgbeginsel moeten hanteren aangezien wij anders permanent achter de feiten aanlopen.

3 april 2018

Jos van de Sande MD is zelfstandig arts maatschappij en gezondheid en was voorheen werkzaam bij GGD Hart van Brabant, onder meer als regiodirecteur en programmadirecteur Leefomgeving. Als senior-adviseur Public Health deed hij voor GGD GGHOR Nederland onderzoek naar de infectiebestrijding door GGD's.

Dit stuk is geschreven op verzoek van Hart voor Schijndel.